

УДК 81.81.111

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ІНТЕРНЕТ-ТЕКСТІВ ЯК КАТЕГОРІЯ ТЕКСТУАЛЬНОЇ ВІДКРИТОСТІ ТА ДІАЛОГІЧНОСТІ

Дайнека Н.М., аспірант

кафедри англійської філології та перекладу імені Д.І. Квеселевича

Навчально-науковий інститут іноземної філології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

У статті обґрунтовано інтертекстуальність інтернет-текстів як категорії текстуальної відкритості й діалогічності та її типологія. Визначено особливості інтертексту як загальної властивості текстів. Узагальнено поняття інтертекстуальності як продуктивності інтертексту в динаміці, що формує взаємопроникнення та суб'єктивне породження певного тексту через нескінченну множинність інших.

Ключові слова: текст, дискурс, інтернет-текст, інтертекст, інтертекстуальність.

В статье обоснована интертекстуальность интернет-текстов как категория текстуальной открытости и диалогичности и её типология. Определены особенности интертекста как общего свойства текстов. Обобщено понятие интертекстуальности как продуктивности интертекста в динамике, которая формирует взаимопроникновение и субъективное порождение определенного текста через бесконечную множественность других.

Ключевые слова: текст, дискурс, интернет-текст, интертекст, интертекстуальность.

Dayneka N.M. INTERTEXTUALITY OF INTERNET TEXTS AS A CATEGORY OF TEXTUAL OPENNESS AND OF DIALOGUENESS

In the article the intertextuality of Internet-texts as a category of textual openness and dialogueness and its typology is stated. The features of intertext as general properties of texts are determined. The notion of intertextuality as productivity of intertext in dynamics that forms the interpretation and subjective product of some text through an infinite multiplicity of others is generalized.

Key words: text, discourse, Internet-text, intertext, intertextuality.

Постановка проблеми. Інтеграційний підхід до вивчення аспектів дискурсу дає повне уявлення про те, як використання мови впливає на спосіб передачі ідей і переконань і навпаки, а також як аспекти взаємодії впливають на те, як люди говорять, і як переконання контролюють використання мови й взаємодію в ході комунікації.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні інтертекстуальності інтернет-текстів як категорії текстуальної відкритості й діалогічності та її типології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Текст як одиниця дискурсу є явищем не лише вербальним, але й невербальним. Відповідно до процесів породження й сприйняття тексту він є продуктом, що утворився внаслідок мовної специфіки та адресований мовній особистості. Текст провокується ситуацією та відображає її. Ситуація дає мотив для породження тексту й викликає певну інтенцію, а інтенція, мотив і концепт утворюють основу тексту. Відповідно до ролей адресата й адресанта концепт є відправним пунктом породження тексту й кінцевою метою його сприйняття [14, с. 57–59]. Поро-

дження тексту залежить не лише від цілей та умов комунікації, але й від ситуації, яку він відображає [1, с. 17].

Загалом відношення тексту до дискурсу опосередковується моментом висловлювання. Дискурс складається з висловлювань (це два первинних за своєю природою комунікативних явища) і за висловлюванням відновлює себе в текстах. Слід підкреслити різницю в цій закономірності: дискурси усної сфери спілкування (повсякденний, більшість тематичних і професійних) переважно спираються безпосередньо на висловлювання, які мають невелику потребу в текстах. Однак дискурси письмової культури просто нездійсненні поза текстуальним початком, оскільки самі висловлювання, що утворюють «тіла» таких дискурсів, споконвічно народжуються в текстах [13, с. 102].

З функціональної точки зору дискурс (у широкому сенсі) розуміють як використання мови, тобто мовлення в усіх його різновидах. Більш вузьким розумінням дискурсу є встановлення співвідношення «текст і речення» та «дискурс і висловлювання», тобто розуміння дискурсу як цілісної сукупності функціонально організованих, контекстуалізованих одиниць уживання мови. Подібне тлумачення

пояснює протиставлення дискурсу як процесу й тексту як продукту мовлення або ж тексту як віртуальної абстрактної сутності й дискурсу як актуалізації цієї сутності.

Аналогія співвідношення понять «текст і речення» та «дискурс і висловлювання» є зручним, але дещо спрощеним. На відміну від речення, для тексту не існує ніяких зовнішніх схем, що могли б заповнюватися лексично, тому текст не може розглядатися як суто структурна одиниця. Тлумачення висловлювання як речення в соціальному контексті розмиває кордони між висловлюванням і дискурсом і надмірно збільшує його межі [16, с. 24].

Невід'ємною властивістю висловлювання як одиниці спілкування є його комунікативна актуальність, його локалізація в зоні актуальності комунікативної ситуації. При цьому сама зона актуальності може бути різною – від моментального «тут і зараз» у повсякденному дискурсі до монументального «завжди й скрізь» дискурсів, вбудованих у вищі поверхи духовної культури. Текст – це висловлювання, проекція в рамки сталої, віддаленої в часі або просторі комунікації, тобто він є висловлюванням, у якому його комунікативна актуальність має вже не стільки наявний, скільки потенційний характер: актуальність висловлювання в тексті відходить на план його інтенціональної структури. Висловлювання й текст – це дві по-різному акцентовані сторони: висловлювання є комунікативно актуальним, текст – комунікативно потенційним. Це означає, що висловлювання неможливо відокремити від тексту в силу самого принципу реалізації. Однак висловлювання, узятє в аспекті своєї текстуальності, тобто в своїй спрямованості до відкладеної комунікативної ситуації, може не вписатися в неї, не втілити свій потенціал у зміст, свою інтенцію в актуальність. Тоді висловлювання вмирає, і «текст стає його могилою і його пам'ятником» [13, с. 100–102].

М. Макаров підкреслює, що деякі лінгвісти тлумачать дискурс як виключно інтерактивний спосіб мовної взаємодії, на противагу тексту, який зазвичай належить одному автору, що зближує це зіставлення з традиційною опозицією діалог vs монолог. Саме по собі таке розмежування є досить умовним, оскільки найбільш природним проявом мовної активності прийнято вважати діалог: у будь-якому монологі проявляються діалогічні характеристики – «він завжди є зверненням до адресату, реального або гіпотетичного, до alter ego мовця» [9, с. 88].

На неадекватність такого чіткого розмежування дискурсу й тексту вказує Т. ван

Дейк. Розглядаючи дискурс як форму вербальної взаємодії, що залучає таких користувачів мови, як мовець і реципієнт, учений підкреслює, що текст є швидше продуктом вербальних актів, ніж формою взаємодії, однак, незважаючи на це, тексти також мають своїх «користувачів», а саме: автора й читача [204, с. 3]. Розмежування висловлювань на діалогічні та монологічні є умовним, оскільки монолог – це частина діалогу: будь-яке спілкування є можливим як обмін висловлюваннями, тобто в вигляді діалогу. З іншого боку, діалогічне мовлення будується на основі діалогу, оскільки «правильна побудова монологічного висловлювання передбачає відповідь або відтворення» [17, с. 11–12].

Таким чином, незважаючи на істотні відмінності між дискурсом і текстом, між ними існує деяка схожість, достатня для того, щоб, як вважає Т. ван Дейк, включити в поняття «дискурс» текст як абстрактний теоретичний конструкт, що реалізується в дискурсі так само, як пропозиція актуалізується в висловлюванні. На думку Дж. Ліча, текст реалізується в повідомленні, за допомогою якого здійснюється дискурс [18, с. 59]. Таким чином, поняття «текст» і «мовлення» є видами щодо родового терміна «дискурс».

Т. ван Дейк стверджує, що дискурс є складним комунікативним явищем, що включає, окрім тексту, ще й екстралінгвістичні чинники (знання про світ, думки, настанови, цілі адресата, необхідні для розуміння тексту) і розглядається в трьох аспектах: 1) використання мови; 2) передача ідей і переконань (комунікація); 3) взаємодія в соціально обумовлених ситуаціях.

Сам термін «інтертекстуальність» є одним із фундаментальних понять у лінгвістиці. Серед суміжних із цим поняттям термінів виокремлюють також поліфонію, полілогізм, транспозицію, діалогічність, бівокалічність, трансконтекстуальність та інтерсемантичність [17].

Інтертекстуальність актуалізується в кіберпросторі за допомогою таких проявів:

- формування глобального текстуального (та інтертекстуального) простору віртуального характеру;

- стрімке зростання ступеня відкритості текстів і можливість швидкого автоматичного виявлення експліцитних міжтекстових зв'язків;

- наявність гіпертекстуальності як іманентної властивості Інтернет-середовища;

- зростання значущості категорії діалогічності під час спілкування в кіберпросторі;

– зміна ролі одиниць (фігур) інтертексту, зокрема, збільшення питомої ваги та кількості функцій цитатій та цитат;

– розширення комунікативного простору прецедентності та стрімке зростання кількості посилань на прецедентні феномени [4, с. 63].

Весь кіберпростір сьогодення пронизаний глобальними та локальними інтертекстуальними зв'язками. Під час інформаційного запиту інтертекстуальні зв'язки актуалізуються, і користувачі отримують доступ до необхідних текстів. Завдяки сучасним пошуковим системам у кіберпросторі досить легко виявити міжтекстові зв'язки, які автори прагнуть приховати, а саме: випадки компіляції та плагіату. Але пошукові системи здатні виявляти лише експліцитні зв'язки в вигляді дослівних фрагментів тексту.

Тут слід звернути увагу на дуалістичне розуміння й тлумачення природи тексту. У традиційній, вузькій інтерпретації текст тлумачиться як цілісна й зв'язна послідовність вербальних символів, тобто як суто мовна одиниця.

Широке розуміння тексту уможливило його тлумачення як одиниці вербальної і/або невербальної природи. Культура в цілому може розглядатися як текст. Однак слід підкреслити, що це складно влаштований текст, який розпадається на ієрархію «текстів у тексті». Оскільки значення лексеми «текст» має етимологічний компонент «переплетіння», подібне тлумачення повертає поняттю «текст» його вихідне, первісне значення. Уявлення про текст як про цілісно організований смисловий простір доповнюється посиланням на вторгнення різноманітних випадкових елементів з інших текстів [7, с. 121–122].

За такого широкого тлумачення під текстом можна розуміти традиційно вербальні і/або невербальні одиниці, об'єднані загальним концептуальним смислом. Відповідно в інтернет-середовищі текст або його елемент може реалізовуватися в вигляді фотографії, графічних піктограм, малюнків, відео- та аудіоелементів тощо.

У такому випадку термін «текст» розуміється дуже широко й втрачає свою термінологічність у межах нашого дослідження. Хоча важко не погодитися, що в деяких випадках широке тлумачення терміна «текст» буває доцільним і навіть виправданим, оскільки може не порушувати загальної стрункості й цілісності теорії [5, с. 6]. Наше дослідження вимагає досить вузького розуміння тексту,

оскільки ми прагнемо зберегти співвіднесеність понять «інтернет-текст» та «інтернет-дискурс», а також інтертекстуальність та інтердискурсивність.

Інтернет-середовище здатне максимально реалізувати категорію діалогічності, оскільки будь-яка подія в вигляді повідомлення-стимулу може викликати реакцію користувачів. До того ж діалогічність можна розуміти широко: як взаємодію, «перегукування» текстів і як безпосередню взаємодію суб'єктів інтернет-дискурсу за формулою «стимул – реакція» у синхронній та асинхронній площинах.

Діалог є лінгвістичною субстанцією, що актуалізує соціальну сутність мови, її комунікативну функцію. Спілкування реалізується в усній та письмовій формі, які мають спільні та відмінні риси. Категорія діалогічності є спільною характеристикою для цих форм і тлумачиться як вираження в тексті за допомогою мовних засобів взаємодії комунікантів, яка розуміється як співвідношення смислових позицій, як врахування реакцій реципієнта, а також як експлікація в тексті ознак власне діалогу [8, с. 215].

Термін «інтертекст» було запропоновано Ю. Кристєвою [6] у шістдесятих роках ХХ століття. Він тлумачився насамперед як динаміка текстів. На думку автора, інтертекст є об'єктивним явищем, а інтертекстуальність – суб'єктивним. Інтертекстуальність – це транспозиція однієї знакової структури в іншу, яка є нестійким явищем, тоді як інтертекст відзначається стійкістю. Предметом інтертекстуальності є динаміка взаємопроникнення текстів.

Ріффатер М. [12, с. 76–82] наголошує, що інтертекстуальність – це сприйняття реципієнтом відношень між конкретним текстом та іншими текстами. Автором розмежовується факультативна й обов'язкова інтертекстуальність, підкреслюється той факт, що адресат створює та спрямовує свій текст на обрану аудиторію реципієнтів, здатну інтерпретувати зв'язки певного тексту з іншими. Отже, суть інтертекстуальності полягає в кореляції тексту з попередніми та наступними текстами.

Інтертекстуальність може тлумачитися широко як один із видів транстекстуальності [3, с. 76]. Транстекстуальність актуалізується в вигляді відношень між класами, завдяки яким одні тексти проникають в інші. До таких відношень належать: архітекстуальність (типологічна співвіднесеність текстів одного типу), паратекстуальність (відношення між текстом

та його заголовком, передмовою, післямовою, епіграфом), метатекстуальність (коментуюче критично-оцінювальне звернення конкретного тексту до тексту-попередника), гіпертекстуальність (імітація, адаптація, пародія, травесті) та інтертекстуальність. Інтертекстуальність визначається автором як існування одного тексту (гіпертексту в широкому сенсі) усередині іншого (гіпотексту), тому суть інтертекстуальності полягає в відношенні гіпотексту (досліджуваного тексту) до гіпертексту (тексту-попередника).

Концепція тексту з позицій постструктуралізму постулює абсолютну відкритість тексту, відсутність будь-яких кордонів тексту, свідомості та знання. Будь-який текст існує лише завдяки нескінченному посилянню на щось інше, серед відгуків та слідів одного тексту в іншому. Інтертекстуальність досить часто тлумачиться як варіант діалогізму М. Бахтіна, в якому мовна одиниця сприймається як місце перетину текстових площин, як діалог різних видів письма [6, с. 428]. Концепція М. Бахтіна більше зорієнтована на інtrateкстуальність, оскільки поліфонія голосів розглядається всередині одного окремого тексту. Постструктуралісти акцентують взаємодію діалогів і текстів у загальному інтертекстуальному просторі, на відміну від моделі М. Бахтіна [15, с. 182].

Інтертекстуальні відношення включення можна поділити на відношення *співприсутності* та відношення *деривації*. До відношень співприсутності належать:

– цитата (фрагмент тексту, що порушує його лінійний розвиток та отримує мотивування, яке інтегрує його в текст, поза межами цього тексту);

– референція (співвіднесеність реалізованих у тексті мовних одиниць з об'єктами (референтами) позамовної дійсності);

– плагіат (копіювання певного тексту або його фрагмента та репрезентація його як результату власної креативної діяльності);

– алюзія (натяк на загальновідомий факт або подію).

Відношення деривації актуалізуються через такі явища:

– пародія (вторинна обробка похідного тексту з ігровою метою, в основі якої лежить явище трансформації);

– бурлескне травесті (сюжет похідного тексту залишається незмінним, але його вербальна складова та структура зазнає значних змін; адресант розраховує на те, що в свідомості реципієнта зберігаються події,

тематика та діючі особи похідного тексту) [11, с. 102–103];

– стилізація (імітація, за якої похідний текст не зазнає змін, оскільки наслідуються лише стильові параметри).

З позиції культурології та когнітології інтертекстуальність постає як спосіб мислення, світобачення та світосприйняття, місток, що пов'язує сучасність із культурним фондом нації.

Інтертекстуальність можна також інтерпретувати як: 1) перегукування текстів, марковане певними мовними сигналами; 2) глибину тексту, що відтворюється в процесі його взаємодії із суб'єктом дискурсу. У першому випадку йдеться про інтертекстуальність, реалізовану на поверхневому рівні, до якої тяжіє позначена в тексті цитата та референція, що експліцитно вказує на міжтекстові зв'язки з текстами-попередниками. Глибинна інтертекстуальність актуалізується на глибинному рівні й має латентний, прихований характер. Задля її інтерпретації необхідним є знання попередніх текстів, їхньої структури, форми або елементів. Подібний вид інтертекстуальності реалізується через плагіат, алюзію, пародію та стилізацію. Відповідно розмежування експліцитної та імпліцитної інтертекстуальності уможливорює розуміння досліджуваного явища в вигляді актуалізації міжтекстових зв'язків на різних рівнях – від поверхневих (маркованих у тексті) до глибинних (прихованих, що потребують інтерпретації).

Оскільки демонстрація явища кібербулінгу спрямована на масового реципієнта в інтернет-середовищі, актуальними є експліцитні інтертекстуальні зв'язки, які значно полегшують інтерпретацію текстів кібербулінгу. На думку Г. Бобровської [2, с. 69], орієнтація на масового адресата й досить прозора настанова на доступність і зрозумілість часто супроводжуються експлуатацією інтертекстуального мінімуму (тобто мінімальною імпліцитністю та максимальною експліцитністю). Звуження діапазону використання прецедентних висловів сприяє тому, що фігури інтертексту, які виконують експресивну функцію, стають шаблонними, стандартними засобами.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, незважаючи на істотні відмінності між дискурсом і текстом, між ними існує деяка схожість, достатня для того, щоб включити в поняття «дискурс» текст як абстрактний теоретичний конструкт, що реалізується

в дискурсі так само, як пропозиція актуалізується в висловлюванні. Термін «інтертекстуальність» є одним із фундаментальних понять у лінгвістиці. Серед суміжних із цим поняттям термінів виокремлюють також поліфонію, полілогізм, транспозицію, діалогічність, бівокалічність, трансконтекстуальність та інтерсемантичність. Інтертекст є загальною властивістю текстів, що виконує низку функцій та виражає наявність зв'язків між ними. Завдяки цим зв'язкам тексти чи їхні складові можуть імпліцитно або експліцитно посилатися один на одного. Відповідно інтертекстуальність є продуктивністю в динаміці, нескінченною пермутацією текстів, їхнім взаємопроникненням та суб'єктивним породженням певного тексту через нескінченну множинність інших.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аспекты общей и частной лингвистической теории текста / Отв. ред. И. Слюсарева. – М. : Наука, 1982. – 190 с.
2. Бобровская Г. Фигуры интертекста в публицистике: газетный текст vs текст-источник, экспрессия vs стандарт / Г. Бобровская // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – № 6 (81) / 2013. – С. 66–69
3. Женет Ж. Палимпсесты: литература во второй степени / Ж. Женет. – М. : Науч. мир, 1982. – 312 с.
4. Колокольцева Т. Новая эра интертекстуальности: глобализация интертекстуальных связей в интернет-эпоху / Т. Колокольцева // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – № 6 (81) / 2013. – С. 61–66.
5. Красных В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. Красных // Язык, сознание, коммуникация: Сб. статей / Ред. В. Красных, А. Изотов. – М.: Филология, 1997. – Вып. 2. – С. 5–12.
6. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман. Разрушение поэтики. К семиологии парадигм / Ю. Кристева // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму / Пер. с франц., сост., вступ. ст. Г. Косикова. – М. : ИГ Прогресс, 2000. – С. 427–457.
7. Лотман Ю. Культура и взрыв / Ю. Лотман. – М. : Гнозис; Издательская группа «Прогресс», 1992. – 272 с.
8. Новикова А. Вопросно-ответный комплекс как элемент категории диалогичности (на примере интернет-текстов суицидальной тематики) / А. Новикова // Знание. Понимание. Умение. – 2008. – № 1. – С. 215–219.
9. Макаров М. Основы теории дискурса / М. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
10. Поветьева Е. Интертекстуальность в блогосфере и интернет-коммуникации: ретвит и репост / Е. Поветьева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2013. – № 3 (21): в 2-х ч. Ч. 1. – С. 126–129.
11. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности / Н. Пьеге-Гро ; Пер. с фр. / Общ. ред. и вступ. ст. Г. Косикова. — М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 240 с.
12. Риффатер М. Критерии стилистического анализа / М. Риффатер // Новое в зарубежной лингвистике: Лингвостилистика / сост. и вст. ст. И. Гальперин. – Вып. 9. – М. : «Прогресс», 1980. – С. 69–97.
13. Силантьев И. Текст в системе дискурсивных взаимодействий / И. Силантьев // Критика и семиотика. – Вып. 7, 2004. – С. 98–123.
14. Толпыгина О. Понятие дискурса и дискурсивный анализ в общественных науках / О. Толпыгина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.sociology.kharkov.ua/docs/chten_01/tolpygina.doc.
15. Чернявская В. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность [учебное пособие] / В. Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
16. Шевченко І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І. Шевченко, О. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
17. Dijk T. van. Context models and text processing / T. van Dijk // Language Structure, Discourse and the Access to Consciousness. – Amsterdam : Benjamins, 1997. – P. 189–226.
18. Leech G. Principles of Pragmatics [Text] / G. Leech. – London : Longman, 1983. – 250 p.